

Kiút a válságból

Az erdélyi magyar kultúra talpraállásának első évei (1918-1923)

1918. december 1-jén a gyulafehérvári nyilatkozatban az erdélyi románok kimondták Erdély, Bánát, Partium és Máramaros csatlakozását a Román Királysághoz. Ezzel egy történelmi út végére ért az a román törekvés, mely egy birodalomba kívánta egyesíteni a románságot, és ez egyúttal egy történelmi út elejét is jelentette: a nemzeti kisebbségek, ezen belül is a meghatározó számú magyar kisebbség út-és válaszkérését egy új történelmi helyzetben: miként lehet kisebbségi életet élni egy új országban a veszetes háború után?

Az erdélyi magyar kultúrának szembe kellett néznie azzal az új helyzettel, hogy önerőből kell talpraállnia, és megharcolnia szabadságát és függetlenségét. Tárgyalt korszakunk Romániájának politikai, gazdasági és szociális helyzete majdhogynem lehetetlenné tette e kívánt cél elérését. A parasztpárti (Partidul Tărănesc) és nemzeti párti (Partidul Național) koalíciós kormány, majd az Averescu vezette Néppárt (Partidul Poporului) minden igyekezetével azon volt, hogy megnehezítse a nemzeti kisebbségek szabadsághoz való polgári jogainak érvényesülését. Az 1922-ben hatalomra került Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național-Liberal) is nem titkoltan kisebbségellenes politikát folytatott, de az új, 1923-as alkotmány hatálybalépése kissé enyhítette az addig fennálló politikai helyzetet.

A huszas évek elején, a békeszerződés aláírása előtt még nem volt arról megállapodás, hogy a tágan értelmezett Erdély milyen kapcsolatba kerüljön a Román Királysággal. Az ország 1916-os páfördulása után (Erdély megszerzését már nem az Osztrák-Magyar Monarchiával való szorosabb kapcsolat kialakításával képzelték el, hanem önálló Románia létrehozásával) a Iuliu Maniu vezette Nemzeti Párt (Partidul Național) nem feltétlenül a Román Királysághoz való csatlakozást támogatta, hanem egy önálló Erdély létrejöttét. Ennek egyik nyomos oka abban keresendő, miszerint a regáti román területek, Bukovina, Dobrudzsa és Besszarábia közül Erdély rendelkezett a legfejlettebb társadalmi struktúrával, politikai és szellemi kultúrával, így jogosan attól tartottak, hogy e területek egységesítésével a fejlődés megtorpant volna. Mégis, a 19. században kialakult, a románok lakta területek egységesítése iránti kielégítetlen vágy testesült meg Erdély és a fent felsorolt területek 1918-as megszállásában.

1918 után a megszálló román hadsereg nyomán (a magyar honvédeknek le kellett tenniük a fegyvert) bevezették a román közigazgatást is: a tágan értelmezett Erdély közigazgatásából elmozdították a magyar vezetőket (kivéve olyan kisebb településeken, ahol senki nem beszélt románul, itt egy darabig még a magyar nyelvű irányítás alatt folyt a folyamatos román hatalomátvétel), hivatalnokokat és a magyar intézmények vezetőit, alkalmazottait. A kultúra ápolásának oly fontos helyszínei is a románosítás áldozataul estek, mint az oktatás (elemi foktól a felsőfokú oktatásig), a magyar színházi élet, és a magyar történelmi egyházak.

Ezek a körülmények magyarok ezreinek tették lehetetlenné az otthonmaradást: megindultak a repatriáló vonatok Magyarország felé, melyeken az erdélyi magyar szellemi élet (tanárok, lelkészek, írók, művészek, tudósok stb.) és a közigazgatás képzett hivatalnokai és alkalmazottai (rendfenntartók, vasutasok stb.) hagyták el az országot, helyüket pedig az óromán területekről érkezőkkel töltötték be. Számuk jelentős, több tízezer, de köztük sajnos nem volt ritka a képzetlen hivatalnok.

Az otthon maradtak ilyen mostoha helyzetben, önerőből kellett, hogy kialakítsák azt a szellemi életet, melyben megteremtődhetett a huszadik századi erdélyi magyar kultúra.

A huszas években sosem látott számú folyóirat jelent meg, bár ezek többsége kérészéletű volt, mégis mutatta az erdélyi társadalom kultúrára való igényét. A folyóiratok kultúraszervező tevékenysége (ti. estélyeket tarottak, melyeken az irodalmi felolvasások mellett zenei előadások is helyet kaptak) szorosan összefüggött a magyar egyházak azonos céljaival. Fellendült a magyar könyvkiadás is, könyv- és lapkiadó társaságok jöttek létre, céljuk a klasszikus és kortárs magyar irodalom és tudomány élet eredményeinek tolmácsolása.

A román hatóságok próbálták fékezni ezen törekvéseket: a sziguranca zaklatásainak és a cenzúra mindenhatóságának voltak kitéve. Az 1923-as alkotmány elvileg kihirdette a polgári szabadságjogokat, bennefoglalva a sajtó-, vélemény-, gondolat-, lelkiismereti-, és vallásszabadságot is, de egyenlők között az egyenlőbb a románság volt, melyet nem is titkoltak a kormányzópartok.

Az első világháború, vagy ahogy akkoriban nevezték, a nagy háború után nem kellett Európában vesztes országnak lenni ahhoz, hogy évekig tartó súlyos válság alakuljon ki, nemcsak gazdasági és szociológiai értelemben, hanem erkölcsi-etikai értelemben is. Ebből kellett

kilábalnia, talpraállnia, akár mostoha körülmények között is az emberiségnek. Visszatekintve megállítható, hogy az erdélyi magyarság is minden tőle telhetőt megtett kultúrája fennmaradásáért, bár az egymással vagy a román kultúrával való összefogás sokszor sajnos nem valósult meg, mégis sikerült létrehozniuk egy olyan szellemi életet, melynek tagjai – felnőve a feladathoz – megteremtették az önálló, egyedi, értékes erdélyi magyar kultúrát.